

اثربخشی بسته آموزشی بلوغ عاطفی مبتنی بر آیات قرآنی و روایات اسلامی بر رفتارهای اجتماعی مطلوب دانش آموزان دوم متوسطه شهر اصفهان

سجاد محمدی^۱، احمد صادقیان^۲، ابوالقاسم عاصی مذنب^۳، سعید وزیری^۴

چکیده

هدف: پژوهش حاضر باهدف طراحی و تدوین بسته آموزشی بلوغ عاطفی مبتنی بر آیات قرآنی و روایات اسلامی و اثربخشی آموزش آن بر رفتارهای اجتماعی مطلوب دانش آموزان مقطع دوم متوسطه انجام شد.

مواد و روش‌ها: روش پژوهش نیمه تجربی / نیمه آزمایشی با طرح پیش‌آزمون - پس‌آزمون و گروه کنترل با پیگیری دوماهه بود. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانش آموزان دختر و پسر مقطع دوم متوسطه شهر اصفهان در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۱ بودند. نمونه پژوهش شامل ۸۰ نفر از دانش آموزان (۴۰ نفر پسر و ۴۰ نفر دختر) به روش نمونه‌گیری تصادفی چندمرحله‌ای انتخاب و در دو گروه (۲۰ نفر آزمایشی و ۲۰ نفر کنترل) در دختران و نیز دو گروه (۲۰ نفر آزمایشی و ۲۰ نفر کنترل) در پسران به روش نمونه‌گیری تصادفی جایگزین شدند. گروه آزمایش تحت ۱۰ جلسه ۹۰ دقیقه‌ای گروه‌درمانی حضوری بلوغ عاطفی مبتنی بر پایه آیات قرآنی و روایات اسلامی قرار گرفتند؛ اما گروه کنترل در لیست انتظار باقی ماند. میزان نسبت شاخص روایی محتوا (CVI) بسته آموزشی توسط متخصصین تعیین و توافقی تخصصی معادل ۰/۸۸ به دست آمد. گروه کنترل هیچ‌گونه آموزشی دریافت نکرد. میزان رفتارهای اجتماعی مطلوب شرکت‌کنندگان در این پژوهش توسط پرسشنامه رفتارهای اجتماعی مطلوب کارلو و همکاران (۲۰۰۵) سنجیده شد. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از تحلیل واریانس با اندازه‌های مکرر و تحلیل کوواریانس چند متغیره با SPSS ورژن ۲۵ استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که آموزش بلوغ عاطفی مبتنی بر پایه آیات قرآنی و روایات اسلامی برافزایش رفتارهای اجتماعی مطلوب و ابعاد آن (ناشناس، نوع دوستانه و جمعی، هیجانی، متابعت آمیز و بحرانی) در دانش آموزان دختر و پسر اثربخش بود و اثرات آموزش‌ها در مرحله پیگیری نیز باقی‌مانده است ($P < 0/01$). همچنین، گروه پسران دریافت‌کننده آموزش در مرحله پیگیری نسبت به پس‌آزمون تنها در بهبود بعد رفتارهای هیجانی بهتر از دختران گروه آزمایش بوده‌اند ($P < 0/01$).

نتیجه‌گیری: می‌توان نتیجه گرفت که آموزش بلوغ عاطفی مبتنی بر پایه آیات قرآنی و روایات اسلامی می‌تواند افزایش رفتارهای اجتماعی مطلوب دانش آموزان متوسطه دوم را در پی داشته باشد.

کلمات کلیدی: آیات قرآنی، بلوغ عاطفی، روایات اسلامی، رفتارهای اجتماعی مطلوب

۱. دانشجوی دکترای مشاوره، گروه مشاوره، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران mohammadisajjad65@gmail.com
۲. نویسنده مسئول، استادیار، گروه علوم قرآن و حدیث، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران ahmadsadeghian31@yahoo.com
۳. استادیار، گروه علوم قرآن و حدیث، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران Mozneb1@iauyazd.ac.ir
۴. استادیار، گروه علوم تربیتی، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران

اجتماعی مطلوب نوع دوستانه^۲، رفتارهای اجتماعی مطلوب متابعت آمیز^۳، رفتارهای اجتماعی مطلوب هیجانی^۴ و رفتارهای اجتماعی مطلوب جمعی^۵ (۸، ۴).

دیدگاه‌ها و نظریات مختلفی در پاسخ به اینکه چرا افراد رفتارهای اجتماعی مطلوب را در موقعیت‌های مختلف از خود بروز می‌دهند، مطرح شده است. بسیاری از این دیدگاه‌ها تعیین‌کننده‌های رفتار اجتماعی مطلوب را ترکیبی از عوامل درونی و بیرونی می‌دانند. عوامل درونی واقع در فرد شامل خود را به جای دیگران گذاشتن، استدلال اخلاقی، همدلی/همدردی، اسناد شناختی و شخصیت/خلق‌وخو؛ و عوامل بیرونی شامل خانواده، دوستان، آموزش و فرهنگ است. این فکر وجود دارد که رفتارهای اجتماعی مطلوب از طریق برنامه‌های آموزشی و پرورشی قابل آموزش است (۹). زیلای، ۱۳۹۹؛ گریتمایر^۶ ۲۰۱۰ و گروسک^۷ ۲۰۱۰ در بررسی‌های خود تأثیر آموزش را بر شکل‌گیری و رشد رفتارهای اجتماعی مطلوب، تأیید کرده‌اند (۴). بنابراین در مطالعه حاضر نیز تلاش شد که از طریق آموزش و مباحثه گروهی آموزش بلوغ عاطفی^۸ مبتنی بر پایه آیات و روایات، بروز رفتارهای اجتماعی مطلوب از طریق آگاهی دادن به شخص، تسهیل شود. بلوغ عاطفی به معنای توانایی پاسخ‌گویی به محیط به شیوه‌ای مناسب است. بلوغ عاطفی همچنین شامل آگاهی از زمان و مکان صحیح برای رفتار و آگاهی از زمان عمل، با توجه به شرایط و فرهنگ جامعه‌ای است که فرد در آن زندگی می‌کند (۱۰). کسی که به بلوغ عاطفی رسیده است، تحت تأثیر تغییرات منفی در خودش قرار نمی‌گیرد، می‌تواند واقع‌بینانه فکر کند و خود را

نوجوانی دوره بسیار مهمی است که فرد برای یافتن جایگاه خود به‌منزله بزرگسالی رشد یافته و باید از آن عبور کند. در این پژوهش، نوجوانی از کلمه «بلوغ» گرفته شده که به معنای «رشد کردن» و «رسیده شدن» است (۱). وقتی نوجوان کاملاً از نظر عاطفی و شناختی به حد رشد مطلوب می‌رسد که با پشت سر گذاشتن دوره نوجوانی، ثبات و تعادل هیجانی بیشتری یابد (۲). اگرچه پژوهش‌ها بیشتر بر رفتارهای خطرناک نوجوانان تمرکز کرده‌اند، ولی تحقیقات اخیر و محققانی چون کارلو و راندل استدلال کرده (۳) و نشان داده‌اند که در طی دوره نوجوانی، افراد به بررسی رفتارهای مثبت شامل طیفی از خدمات داوطلبانه تا بروز رفتارهای اجتماعی مطلوب^۱، می‌پردازند (۴). رفتارهای اجتماعی مطلوب استعدادی است که باعث بروز رفتارهایی می‌شود که به صورت مثبت یا منفی تقویت می‌شوند، این مهارت می‌تواند در روابط دانش‌آموزان با دیگران و همچنین، با محیط تحصیلی نتایج مثبت و موفقیت‌آمیزی به وجود آورد. رفتارهای اجتماعی مطلوب شامل مهارت در تشخیص خصوصیات گروه، مهارت در ارتباط‌گیری با گروه، مهارت گوش دادن، مهارت همدردی و مهارت در ارتباط غیرکلامی با یکدیگر است (۵). در تعریف ارائه شده مک‌کینلی و کارلو رفتارهای اجتماعی مطلوب نشان می‌دهند که افراد بشر چقدر یاری‌رسان هستند و چگونه و با چه انگیزه‌هایی در شرایط عادی و اضطراری به کمک دیگران می‌شتابند (۶). امروزه واژه‌های «رفتار توأم با کمک‌رسانی»، «رفتارهای اجتماعی مطلوب» و «نوع دوستی» اغلب مترادف یکدیگر به کار می‌روند، در حالی که اگر اهداف تحلیلی مدنظر باشد آن‌ها را می‌توان از یکدیگر متمایز کرد (۷). بر اساس مطالعات و پژوهش‌های انجام‌یافته تاکنون می‌توان چهار نوع رفتار اجتماعی مطلوب را معرفی نمود که عبارتند از: رفتارهای

2. Altruistic prosocial behaviors
3. Compliant prosocial behaviors
4. Emotional prosocial behaviors
5. Public prosocial behaviors
6. greitemeyer
7. Grusec
8. emotional maturity

1. Social behaviors desirable

اثر بخشی بسته آموزشی بلوغ عاطفی مبتنی ...

به عنوان ثابت کننده احساسی هم در فکر و هم در رفتار درک کند (۱۱). بلوغ عاطفی توانایی مدیریت عواطف توسط خود فرد و ارزیابی احساسات دیگران در ارتباطات بین فردی جهت اخذ تصمیمات مناسب است که برجسته ترین علائم آن تحمل ناملایمات و بی تفاوتی به محرک‌هایی که به فرد تأثیر منفی می‌گذارند، است (۱۲).

بلوغ عاطفی در تمام سطوح به شخص کمک می‌کند تا زندگی خود را سالم هدایت کند. ری و کانال معتقدند بلوغ عاطفی در افکار و رفتارهای فرد نهفته است و فرد را منعطف، سازگار و مسئول می‌کند (۱۳). رفیعی پور، توسکی، یاراحمدیان، فراهانی و دبیری نیز همبستگی مثبت بلوغ عاطفی و با سازگاری اجتماعی، هیجانی و تحصیلی در نوجوانان را تأیید کردند (۱۴). بلوغ عاطفی بر مهم ترین عوامل فردی، حتی بر خود پنداشت (۱۵) و روان درستی عمومی تأثیر می‌گذارد (۱۶). نوجوانانی که به هر دلیل از نظر عاطفی به بلوغ نرسیده اند در معرض خطرهای جدی قرار داشته، به دلیل رشد نیافتگی حساسیت‌های اخلاقی و باورهایی که به گونه‌ای نادرست هدایت شده، در بزرگسالی به شخصیت‌های ناپه‌نچار و ناموفق تبدیل می‌شوند و با مشکلات تحصیلی بیشتری مواجه‌اند (۱۷)؛ بنابراین، هدف اسلام از تربیت عاطفی، هدایت و راهنمایی عواطف انسان به منظور رساندن او به کمال است و کمال انسان قرب به خداست (۱۸). هاشمی‌نیا در مقاله‌ای به این موضوع اشاره می‌کند که رفتار اجتماعی و سیاسی امام علی (ع) از معنویت، اخلاق و ایمان منشأ گرفته و ایشان هم‌زمان به دو بعد شخصی و اجتماعی شخصیت انسان‌ها توجه داشته و این دورا از هم جدا نمی‌دانست (۱۹).

قرآن کریم، اصول و روش‌هایی خاصی را برای تعلیم انسان‌ها بیان می‌کند که می‌توان از آن برای آموزش دانش‌ها و علوم مختلف بهره برد. برخی از مسائلی که درباره تعلیم در قرآن و روایات معصومان (ع) ملاحظه می‌شود، شامل ارائه

الگو، استمرار تعلیم، بیان فلسفه و علت حکم، تنوع بیان و طرح پرسش است (۲۰). شیرزاد و کاویانی در پژوهشی دیگر شیوه‌های تقویت انگیزش رفتار مطلوب در آیات قرآن و روایات اسلامی را تشریح و بیان نمودند (۲۱). بخشی از آیات قرآن عهده‌دار تبیین روش‌های تربیتی قرآن هستند، مثل آیه ۱۵۹ سوره آل‌عمرآن که روش محبت را به عنوان یکی از روش‌های تربیتی بیان می‌دارد و خطاب به پیامبر اعظم می‌فرماید: (فِيمَا رَجِمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِيظًا لَفَنَضْنَاكَ مِنَ حَوْلِكَ) (آل‌عمران / ۱۵۹)؛ «و به سبب رحمتی از جانب خدا با آنان نرم خو شدی؛ و اگر (بر فرض) تندخویی سخت دل بودی، حتماً از پیرامونت پراکنده می‌شدند». در روایات، عاطفه به معانی: الفت، مهربانی، رحمت، رأفت، شفقت، عفو، دوستی و... به کار رفته است. إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وِدًّا (سوره مریم/ ۹۶). کهزاد و سعیدی (۱۳۹۴) نشان دادند هدف اسلام از تربیت عاطفی تحت اراده و هدایت مربی، انسان را به حدی از رشد عاطفی برساند که همه عواطف خود را جهت رضای خدا و تقرب به او بکار گیرد (۲۲). بوتو و همکاران و مطیعی و نادری در پژوهشی با بررسی زمینه‌های عملی تربیت اسلامی با جمع‌بندی از مطالب، نتیجه می‌گیرند نقش رفتارهای عاطفی کودکان و نوجوانان بر مبنای قرآن و روایات بهترین تربیت است (۲۳، ۲۴). همچنین، زیدکوا، گلوگار، پولاکو، سولکوا، پی و ن دایک و همکاران در پژوهشی دریافته‌اند که در برخی کشورهای مذهبی دین‌داری و معنویت بر سلامت نوجوانان تأثیر مثبت دارد (۲۵). برهمن و موسیوند نیز نشان دادند با افزایش ادراک شایستگی و آخرت‌نگری، بلوغ اخلاقی و عاطفی و بهزیستی مدرسه دانش‌آموزان افزایش می‌یابد (۲۶).

بر اساس مطالب فوق آنچه در حوزه عاطفی مطرح گردید، در حقیقت پاسخگویی به نیازی است که با عنوان حس تعلق پذیری مطرح می‌گردد. تعلق که انسان آن را در

رابطه با خداوند، اجتماع و خانواده تعریف می‌نماید. در حیطه عاطفی، فرد نوعی ارتباط دوستی با خدا و اولیای دین برقرار نموده به‌گونه‌ای که این روابط او را در مواجهه با مشکلات و حل آن‌ها یاری می‌رساند. لذا تقویت رابطه محبت با پروردگار، یکی از اموری است که به انسان آرامش و سلامت روان او را تضمین می‌نماید. در نتیجه ارتباط و گفتگوی درونی با معبود، روح انسان سرشار از نشاط و سلامت می‌گردد. خداوند نقش خود را در تأمین نیاز عاطفی این‌گونه عنوان می‌دارد: (وَنَزَّلَ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَ رَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَ لَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا) (اسراء/ ۸۲)؛ «و از قرآن، آنچه شفا و رحمت برای مؤمنان است، نازل می‌کنیم، ولی ستمکاران را جز خسران [و زیان] نمی‌افزاید» (۲۷).

پژوهش‌های فوق به‌طور کلی مقوله بلوغ عاطفی را مورد بررسی قرار داده و به شکل موردی در حیطه اثربخشی آموزش آن پرداخته و این مسئله را بر پایه آیات قرآنی و روایات اسلامی مورد بررسی قرار نداده‌اند. اگرچه منابع عام و نیز میان‌رشته‌ای در تبیین مفاهیم روان‌شناسی و نیز کتب دینی با توجه به اهمیت بلوغ عاطفی در دوران نوجوانی و پی‌جویی آن در سیره کلامی معصومین (ع)، می‌تواند راهنما و کارگشا باشد، اما هیچ پژوهشی که مستقلاً باهدف معرفی بسته آموزشی بلوغ عاطفی بر پایه آیات و روایات، به واکاوی اثربخشی آموزش محتوای آن بر رفتارهای مطلوب نوجوانان پردازد، یافت نگردید و خلأ پژوهشی در ایران در این موضوع وجود دارد که تکیه بر پژوهش‌های خارجی چندان مفید نخواهد بود، بلکه به بررسی‌های منطقه‌ای و کشوری نیاز اساسی وجود دارد. لذا در موضوعیت این مسئله و نقش آن در رفتارهای اجتماعی مطلوب نوجوانان جای بحثی باقی نمی‌ماند و اهمیت بررسی آموزش بلوغ عاطفی بر اساس آموزه‌های قرآن که هدف اصلی این مطالعه است، مضاعف می‌شود. بدین ترتیب این پژوهش در نظر دارد تا برای نخستین بار با تدوین بسته آموزشی بلوغ

عاطفی بر پایه آیات و روایات، به بررسی اثربخشی آموزش آن بر رفتارهای اجتماعی مطلوب دانش‌آموزان متوسطه دوم شهر اصفهان پردازد. لذا، این سؤالات مطرح می‌گردد که محتوای بسته آموزشی بلوغ عاطفی مبتنی بر پایه آیات قرآنی و روایات اسلامی چیست و آیا آموزش گروهی بلوغ عاطفی مبتنی بر پایه آیات قرآنی و روایات اسلامی روش مؤثری برای افزایش رفتارهای اجتماعی مطلوب دانش‌آموزان متوسطه دوم مؤثر است؟ این پژوهش به این پرسش‌ها پاسخ خواهد داد.

مواد و روش‌ها

روش پژوهش برحسب هدف: بنیادی-کاربردی؛ برحسب نوع داده: روش ترکیبی^۱ (کیفی و کمی) از نوع اکتشافی است. بر مبنای این راهبرد، داده‌های کیفی، گردآوری و تحلیل و متعاقب آن داده‌های کمی، گردآوری و تحلیل شد. داده‌های مورد نیاز به روش اسنادی و با بهره‌گیری از منابع دست‌اول (قرآن کریم) و منابع دست‌دوم (آثار مکتوب و مقالات مربوط درباره موضوع تحقیق) جمع‌آوری شد و مورد بررسی تحلیلی قرار گرفت. جمع‌آوری اطلاعات به‌صورت کتابخانه‌ای با ابزار فیش‌برداری با استناد به اصول بلوغ عاطفی از آیات قرآن کریم و روایات معصومان (ع)، متون روایی و تفسیری بود. جهت دستیابی به هدف پژوهش پاراگراف‌ها به‌صورت هدفمند انتخاب گردیدند. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش کدگذاری موضوعی استفاده گردید و مطالب دسته‌بندی شده بر اساس تحلیل محتوای کیفی از نوع قیاسی تجزیه و تحلیل شد. سپس با توجه به بررسی‌های انجام‌شده توسط پژوهشگر در حوزه آموزشی بلوغ عاطفی مبتنی بر پایه آیات قرآنی و روایات اسلامی نوجوان با مشکلات عاطفی و رفتاری، منبع مشخصی که حاوی یک برنامه آموزشی مدون برای آموزش این نوع دانش‌آموزان (پسر و دختر) یافت نشد؛ بنابراین، با توجه به نیاز

اثر بخشی بسته آموزشی بلوغ عاطفی مبتنی ...

مراجعین، متناسب با هر جلسه بسته آموزشی بلوغ عاطفی بر پایه آیات قرآنی و روایات اسلامی برای نوجوانان برای نخستین بار در این پژوهش در قالب ده جلسه تهیه شد. برای ساخت این بسته آموزشی، نظریه‌ها، منابع و پژوهش‌های مختلف در زمینه سبک تربیتی بر آیات قرآنی و روایات اسلامی مطالعه و بررسی شد و از کتاب‌ها و مقاله‌های گوناگون برای طراحی مهم‌ترین ابزار آموزشی این بسته، یعنی مشکلات عاطفی و رفتاری نوجوانان و تمرینات تجربه‌ای عاطفی شناختی و اجتماعی، کمک گرفته شد. علاوه بر فعالیت‌های فوق، در طراحی و تدوین بسته آموزشی، سعی شد علاوه بر نکات فوق، تنوع لازم برای حفظ انگیزه آزمودنی‌ها و هیجان‌انگیز بودن برنامه آموزشی بلوغ عاطفی با غنی شدن آموزش بر پایه آموزه‌های اسلامی، که محتوای ۱. قرآن، ۲. سیره اهل بیت (ع) و ۳. احادیث و روایات است، حفظ شود. برای بررسی روایی محتوایی، بسته آموزشی توسط ده نفر از متخصصان در این زمینه، مورد بازبینی قرار گرفت. با اعمال پیشنهادها و متخصصان، اشکالات آن رفع گردید. پس از رفع اشکالات، فرم نهایی بسته آموزشی تهیه و آماده اجرا برای جلسات آموزشی شد تا به کمک آن، کارترین اصول در حوزه آموزشی بلوغ عاطفی در آموزش و پرورش کنونی متناسب با فرهنگ و آموزه‌های مذهبی- ایرانی به کار گرفته شود. علاوه بر روایی محتوا، برای بررسی اعتبار و روایی بیشتر بسته آموزشی و به بیان بهتر، بررسی اینکه آیا بسته آموزشی تدوین شده، حقیقتاً آنچه را که ادعا می‌کند، تحت تأثیر قرار می‌دهد یا خیر، برخی از سازه‌های مهم تشکیل‌دهنده این بسته آموزشی، مثل رفتارهای اجتماعی مطلوب آزمودنی‌ها نیز مورد سنجش قرار گرفت و بسته آموزشی در این زمینه نیز اثربخشی خود را نشان داد. به منظور اطمینان‌پذیری و باورپذیری نتایج پژوهش، این بسته آموزشی به صورت مستمر زیر نظر اساتید راهنما و مشاور و متخصصان و صاحب‌نظران فن تعلیم و تربیت مورد بررسی قرار گرفته و اقدامات اصلاحی

مورد نیاز صورت پذیرفته است.

در تدوین برنامه گروهی و کار کردن با گروه نوجوانان، از مراحل پیشنهادی کوری، کالان و راسل^۱ (۲۸) استفاده شد. بدین منظور، طی فرآیند پژوهش در ادامه، در بخش کمی پژوهش حاضر، روش نیمه تجربی / نیمه آزمایشی با طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون و پیگیری (۲ ماهه) همراه با گروه کنترل، در قالب یک برنامه تدوین شده جهت ارتقای رفتارهای اجتماعی مطلوب دانش‌آموزان، به اجرا گذاشته شد. در این طرح، دو گروه آزمایش و دو گروه کنترل به صورت مجزا وجود داشت. یک پیش‌آزمون با پرسشنامه رفتارهای اجتماعی مطلوب دانش‌آموزان (پسر و دختر) مشغول به تحصیل در مقطع دوم متوسطه مدارس صورت گرفت و میزان رفتارهای اجتماعی مطلوب گروه آزمایش (دختر و پسر) و گروه کنترل (دختر و پسر) مشخص شد و سپس، بعد از اجرای جلسات آموزشی بلوغ عاطفی مبتنی بر آیات قرآنی و روایات اسلامی به مدت ده جلسه در مدرسه محل تحصیل دانش‌آموزان، یک پس‌آزمون با فاصله دو ماه پس از اتمام جلسات آموزشی در مرحله پیگیری، از گروه‌های آزمایش و کنترل آزمون رفتارهای اجتماعی مطلوب به عمل آمد و سپس مقایسه صورت گرفت.

جامعه آماری و روش نمونه‌گیری: جامعه آماری تمامی

دانش‌آموزان (پسر و دختر) مقطع متوسطه دوم شهر اصفهان (در نیمسال دوم تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۱) بودند. در این پژوهش از مجموعه‌ای از روش‌های نمونه‌گیری (چندمرحله‌ای، طبقه‌بندی، در دسترس و تصادفی ساده) استفاده شد. بر اساس جدول کرجسی و مورگان^۲ (۱۹۷۰)، برای حجم جامعه آماری دانش‌آموزان مورد مطالعه بالای ۱۰۰۰۰ نفر دختر و پسر مقطع متوسطه دوم شهر اصفهان، با تعداد $S=384$ برآورد گردید. سپس حجم نمونه آماری شامل ۸۰ نفر از بین

1. Cory, Cory, Kalan & Russell.

2. Morgan

بود. گروه‌های آزمایش تحت بسته بلوغ عاطفی با جهت‌گیری اسلامی مبتنی بر آیات و روایات قرار گرفتند و گروه کنترل بدون هیچ مداخله‌ای باقی ماند. سیاهه پژوهش برای هر دو گروه دختران و پسران در پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری (۲ ماهه) اجرا شد. بافاصله دو ماه پس از اتمام جلسات آموزشی در مرحله پیگیری، گروه کنترل که با همکاری خود در پژوهش، امکان اجرای آن را فراهم نمودند نیز در پایان دوره اجرای پژوهش به‌صورت آزادانه و به شکل فشرده به انتخاب خود تحت آموزش گروهی بلوغ عاطفی مبتنی بر پایه آیات قرآنی و روایات اسلامی برای افزایش رفتارهای اجتماعی مطلوب قرار گرفتند. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه زیر بود:

پرسشنامه رفتارهای اجتماعی مطلوب: این پرسشنامه برای اولین بار توسط کارلو و همکاران (۳) تدوین شد و دارای ۲۵ سؤال است. پاسخ تمام سؤالات در طیف ۵ درجه‌ای نمره‌گذاری شده و مقدار عددی رفتارهای اجتماعی مطلوب با جمع جبری ارزش گزینه‌هایی که توسط آزمودنی‌ها انتخاب شده مشخص می‌شود، بنابراین بیشترین نمره در این پرسشنامه ۱۴۰ و کمترین ۲۵ خواهد بود، در این ابزار نمره بیشتر به معنی رفتارهای اجتماعی مطلوب بیشتر است. روایی و پایایی پرسشنامه با اجرا بر روی دانش‌آموزان پسر و دختر در کشور آمریکا انجام گرفت. ضریب پایایی به روش آزمون مجدد (Test-retest) در فاصله دو هفته ۰/۸۲ بود که نشان دهنده روایی و پایایی مطلوب پرسشنامه است. در ایران این مقیاس توسط کجفاف، سجادیان و نوری در سال ۱۳۸۹ ترجمه و در بین گروهی از دانشجویان دانشگاه اصفهان هنجاریابی شده است. در مطالعه کجفاف و همکاران (۳۰)، پایایی مقیاس رفتارهای اجتماعی مطلوب با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ^۲ ($\alpha = 0/86$) و زیرمقیاس‌های آن در دامنه‌ای بین ۰/۶۸ الی ۰/۷۴ به دست آمد. این پرسشنامه دارای ۵ بعد

۳۸۴ نفر بر اساس مقیاس رفتارهای اجتماعی مطلوب کارلو^۱ (۲۰۰۵) غربال شد. بدین‌صورت که از بین نواحی شش‌گانه آموزش و پرورش شهر اصفهان ناحیه سه به‌طور تصادفی ساده انتخاب و از میان مدارس ناحیه سه مقطع متوسطه دوم، دبیرستان پسرانه امام محمدباقر (ع) با ۵۰۰ دانش‌آموز و هنرستان دخترانه نوایی با ۳۵۰ دانش‌آموز به‌طور تصادفی انتخاب شدند. سپس مقیاس رفتارهای اجتماعی مطلوب کارلو (۲۰۰۵) به‌عنوان پیش‌آزمون، به روش در دسترس توسط ۳۸۴ نفر از دانش‌آموزان (به‌طور مساوی ۱۹۲ دختر و ۱۹۲ پسر) این دو مدرسه اجرا شد. از این تعداد، بر اساس نظر گال، بورگ و گال، در تحقیقات آزمایشی و نیمه آزمایشی، تعداد هر گروه حداقل ۱۵ نفر پیشنهاد می‌شود (۲۹)، اما در این پژوهش با در نظر گرفتن احتمال افت آزمودنی‌ها و برای افزایش اعتبار بیرونی نتایج، برای هر یک از گروه‌های آزمایش نمونه‌ای به حجم ۲۰ نفر از طریق غربالگری برحسب کسب نمره پیش‌آزمون آن‌ها، دو انحراف معیار کمتر از میانگین (نمره ۷۵) در پرسشنامه رفتارهای اجتماعی مطلوب کارلو (۲۰۰۵) و دیگر معیارهای ورود انتخاب شد؛ که در انتها در پژوهش به روش نمونه در دسترس شامل ۸۰ نفر (۴۰ دانش‌آموز برای هر طبقه دختر و پسر) از جامعه آماری مذکور شناسایی و به‌صورت تصادفی ساده با استفاده از کدهای عددی مشخص و سپس بر اساس کدها به‌صورت یکی در میان و با رعایت موازین اخلاقی پژوهش و منطق درمان در دو گروه دختران و نیز دو گروه پسران (هر گروه ۲۰ نفر آزمایشی و ۲۰ نفر کنترل) جایگزین گشتند. از ملاحظات اخلاقی اعمال‌شده در این پژوهش شامل، رازداری در قبال پاسخ‌های شرکت‌کنندگان در کل فرآیند آموزشی، دادن اطلاعات لازم و ضروری در مورد هدف پژوهش به شرکت‌کنندگان و بررسی عمیق و تخصصی محتوای جلسات مداخله به‌منظور اطمینان از آسیب‌زا نبودن مداخله‌ها

2. Cronbach's alpha Coefficient

1. Carlo

رفتارهای اجتماعی مطلوب ناشناس (۲، ۸، ۱۰، ۱۱، ۱۵، ۱۹، ۲۲)، رفتارهای اجتماعی مطلوب نوع دوستانه و جمعی (۱)، ۳، ۴، ۱۳، ۱۶، ۲۰، ۲۳، ۲۴)، رفتارهای اجتماعی مطلوب هیجانی (۱۲، ۱۷، ۲۱)، رفتارهای اجتماعی مطلوب متابعت آمیز (۵، ۷، ۱۸) و رفتارهای اجتماعی مطلوب در موقعیت بحرانی و اضطراری (۶، ۹، ۱۴، ۲۵) است (۳۱). در پژوهش حاضر پایایی این پرسش‌نامه رفتارهای اجتماعی مطلوب کارلو (۲۰۰۳) بر روی جامعه هدف برابر با ۰/۷۸۱ گزارش شد.

به منظور بررسی اثربخشی رویکرد آموزشی بلوغ عاطفی مبتنی بر آیات قرآنی و روایات اسلامی در گروه آزمایش در مقایسه با گروه کنترل در تحلیل داده‌ها توسط نرم‌افزار SPSS-۲۵، پس از بررسی پیش‌فرض‌های نرمالیتی از طریق آزمون شاپیرو ویلکز^۱ در بررسی نرمال بودن توزیع فراوانی متغیرهای کمی گروه‌های مداخله و کنترل در مراحل پیش‌آزمون و پس‌آزمون، آزمون لون^۲ برای بررسی همگنی واریانس‌های متغیر رفتارهای اجتماعی مطلوب و ابعاد آن و آزمون کرویت از طریق آزمون ماچلی^۳ و آزمون تعقیبی بن‌فرونی جهت مقایسه گروه‌ها در مراحل پژوهش با استفاده از تحلیل واریانس اندازه‌های تکرار شده^۴ استفاده شد.

یافته‌ها

در بخش کیفی در پاسخ به این پرسش که ویژگی‌های بسته

آموزشی بلوغ عاطفی مبتنی بر آیات قرآنی و روایات اسلامی چیست؛ تحلیل و بررسی این مرحله، یک برنامه ۱۰ جلسه‌ای به همراه تکالیف ارائه شده در هر جلسه را نتیجه داد (جدول ۱). همچنین در پاسخ به این پرسش که آیا بسته آموزشی بلوغ عاطفی مبتنی بر آیات قرآنی و روایات اسلامی از روایی مطلوب برخوردار است، نتایج بخش کیفی در اختیار صاحب‌نظران قرار گرفت. ۱۰ متخصص نسبت به کفایت محتوایی بسته آموزشی برای اجرا در ارتباط با دانش‌آموزان (پسر و دختر) دوره دوم متوسطه و ارزیابی کلی بسته آموزشی اظهار نظر نمودند، توافق تخصصی معادل ۰/۸۸ (چهار پنجم)، بالاتر از ۰/۶ و مورد قبول به دست آمد؛ بنابراین مشخص شد که روایی مداخله بلوغ عاطفی بر اساس آیات قرآنی و روایات اسلامی مورد تأیید است (جدول ۲).

پرسش بعدی پژوهش این بود که: آیا بسته آموزشی بلوغ عاطفی مبتنی بر پایه آیات قرآنی و روایات اسلامی امکان اجرا برای دانش‌آموزان (پسر و دختر) دوره دوم متوسطه شهر اصفهان را دارد؟ در پاسخ به این پرسش در بخش کمی، نتایج نشان داد که نمرات رفتارهای اجتماعی مطلوب دانش‌آموزان (پسر و دختر) دوره دوم متوسطه در فاصله پیش‌آزمون و پس‌آزمون افزایش یافته است. در مرحله پیگیری (۲ ماهه) نیز روند باثبات و صعودی بوده است.

دامنه سنی آزمودنی‌های شرکت‌کننده در این مرحله پژوهش ۱۵ تا ۱۷ سال بود نتایج آزمون مجذور کای (χ^2) نشان داد که گروه‌های مداخله و کنترل از نظر وضعیت تحصیلی، تعداد فرزندان خانواده و فراوانی ترتیب تولد تفاوت معنی‌داری نداشتند ($P > 0/05$). شاخص‌های توصیفی به تفکیک دختران و پسران دو گروه پژوهش در مرحله پیش‌آزمون و پس‌آزمون و پیگیری در جدول شماره ۳ گزارش شده است.

1. Kolmogorov-Smirnov
2. Levene
3. Mauchly Test if Sphericity
4. The Repeated Measurements ANOVA

جدول ۱. ساختار ده جلسه بسته‌ی آموزشی بلوغ عاطفی مبتنی بر آیات قرآنی و روایات اسلامی

جلسه	مختصری از محتوای آموزش	آیات و روایات منتخب در آموزش
اول	معارفه و آشنایی، بیان اهداف پژوهشی (بر اساس آیات و روایات اسلامی) با تعریفی از نوجوانی، قوانین و مقررات گروه آموزشی و اجرای پیش‌آزمون. تکلیف؛ مشخص کردن اهداف خود از شرکت در طرح پژوهشی توسط مراجعین و روشن کردن انتظارات از آموزش.	اهمیت نوجوانی با اشاره به آیه ۵۴ سوره روم و احادیثی از پیامبر اسلام (محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۷۷، ص ۱۳۵) و علی (ع) (تحف العقول، ص ۱۲۴ / خصال صدوق، ص ۶۳۶).
دوم	آشنایی اعضا با چرخه‌ی تعاملی رفتار نوجوانی و بلوغ عاطفی، تغییر دیدگاه نوجوانان در مورد مشکل کنترل عواطف و افزایش رفتار مطلوب اجتماعی. تکلیف خانگی؛ مشخص کردن تأثیرات علائم، آگهی‌های قبلی رفتاری و اجتماعی در زندگی نوجوانان و پرداختن به این نکته که در این زمینه چه مشکلی وجود دارد؟ (از دید مراجعین)	ضرورت پرداختن به بلوغ عاطفی با اشاره به مراحل تطور خلقت انسان در سوره غافر و آیه ۶ سوره نساء و تربیت عاطفی (آیه ۷۱ سوره التوبه) و خطبه ۱۹۸ نهج البلاغه
سوم	چهارچوب‌دهی مدیریت و کنترل عواطف بر اساس آیات و روایات اسلامی و نگاه کلی به ارزش‌های معوق مانده در ارتباط با رشد عاطفی نوجوان و شناسایی فضایل بلوغ عاطفی. تکلیف خانگی؛ انجام چند فعالیت بستگی به حال مراجعین (هدف تقویت رشد عاطفی مراجع در راستای افزایش رفتار مطلوب)	مدیریت و کنترل عواطف با اشاره به آیاتی در قرآن کریم از جمله آیه ۲۳ سوره حدید و حدیثی از پیامبر اسلام (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۴) و سخنی از علی (ع) (حکمت ۹۱ نهج البلاغه) و صادق علیه السلام (أصول الکافی، ج ۳؛ ص ۱۷۰ - ۱۷۱)
چهارم	بررسی تکالیف جلسه قبل، بررسی راهبردهای نועدوستی که افراد برای تقویت رشد عاطفی به کار برده‌اند و کمک به اعضا در جهت پی بردن به بیهودگی راهبردهای کنترلی با استفاده از آیات و روایات اسلامی. تکلیف خانگی؛ اعضا ببینند که یک فرد نועدوست باید چه کاری انجام می‌دهد که به دیگران نشان دهد به او توجه دارد	نوعدوستی با اشاره به آیاتی در قرآن کریم (آیه ۷۰ سوره اسراء و ۱۳ سوره حجرات) و روایتی از حضرت علی (کلینی، کافی، ۱۰۲/۲) و خطبه ۲۳ نهج البلاغه.
پنجم	محبت و مهربانی با تأکید بر ارزش انسان دوستی الهی بر اساس آیات و روایات اسلامی، ایجاد انگیزه برای تغییر و توانمند نمودن مراجع برای محبت‌ورزی بر اساس حدیث و آیات در قالب ارزش انسان دوستی و نیازهای انسان. تکلیف؛ اعضا احتمال می‌دهند بتوانند از اشخاصی حمایت عاطفی در مورد مسأله‌ای دریافت کنند تمرین آماده کردن ذهن مراجعین برای پیدا کردن اشخاص همدل و نועدوست خواهد بود.	محبت و مهربانی با اشاره به آیاتی در قرآن کریم (از جمله آیه ۱۰۹ سوره المؤمنون و آیه ۱۳۴ و ۱۵۹ سوره آل عمران)، آیه ۱۶۰ سوره الانعام و روایتی از امام باقر (علیه السلام) (بحارالانوار، ج ۳۶).
ششم	پرداختن به مبحث همدلی و پاسخ‌دهی و دل‌بستگی عاطفی و نقش و اهمیت آن در پرورش عاطفه در ارتباط با دیگران بر اساس آیات و روایات اسلامی. تکلیف؛ در حوزه رفتار همدلانه و عواطف سالم شامل ابراز احساسات، کلامی و فیزیکی.	همدلی با اشاره به آیاتی در قرآن کریم از جمله آیه ۲ سوره مائده و سخنانی از علی (ع) (حکمت ۷ و ۲۴ نهج البلاغه)
هفتم	بررسی تکالیف جلسه قبل و میزان تأثیر رفتار محترمانه و غیرمحترمانه بر انجام تمرین. معرفی قانون طلایی به اعضای گروه، تمرین پذیرش افکار و احساسات با استفاده از آیات و روایات اسلامی و انجام تمرین‌های نمایشی. تکلیف؛ تلفیق مبحث جلسه قبل با موضوع احترام و کاربرد ثبت رفتارهای دوستانه.	احترام و اهمیت آن در رفتارهای فرد با اشاره به سخنانی از علی (ع) (حکمت ۱۰ و ۱۷۸ نهج البلاغه) و حدیث ۱۸۴۰ امام باقر یا امام صادق علیه السلام (أصول الکافی، ج ۳؛ ص ۱۸۴)
هشتم	بررسی تکالیف جلسه قبل، نقش صبر و شکیبایی در پرداختن به استقامت، توضیح بردباری و بیان ارتباط مشترک احساسات و رفتار قابل مشاهده، آموزش مسئولیت‌پذیری و بیرون‌ریزی احساسات (با استفاده از آیات و روایات اسلامی). تکلیف؛ تمرین بردباری و شکیبایی در طول هفته.	اهمیت و ضرورت فضیلت بردباری و صبر با اشاره به آیاتی در قرآن کریم از جمله آیه‌های ۲۵۰-۱۵۳-۴۵ سوره بقره، آیه ۱۲۷ سوره النحل و سخنانی از علی (ع) (حکمت ۴۱۳ و ۴۶۰ نهج البلاغه) و صادق علیه السلام (أصول الکافی، ج ۳؛ ص ۱۴۰ - ۱۴۳)
نهم	آموزش صبوری، متانت و حمایت‌های عاطفی شناختی و مهارت مهربانی و همدلی، توضیح در مورد پرسشگری سقراطی و هشیاری افزایش اعضای گروه. تکلیف؛ فاصله گرفتن از افکار و کارهای تلافی‌جویانه، عمل بر اساس حق و عدالت با استفاده از آیات و روایات اسلامی و تمرین بازی	انصاف با اشاره به آیاتی در قرآن کریم از داستان حضرت یوسف (ع) و سخنانی از حضرت علی (حکمت ۴۸ نهج البلاغه)

اثر بخشی بسته آموزشی بلوغ عاطفی مبتنی ...

جدول ۲. نتایج ضریب CVI بسته آموزشی بلوغ عاطفی مبتنی بر آیات قرآنی و روایات اسلامی توسط متخصصان

نتیجه	CVI	آیتم
مورد قبول	۱	تطابق محتوایی جلسات تنظیم شده با بسته آموزشی بلوغ عاطفی مبتنی بر پایه آیات و روایات اسلامی
مورد قبول	۰/۸	تناسب جلسات با ساختار و گام‌های مورد نیاز در بسته آموزشی بلوغ عاطفی مبتنی بر پایه آیات و روایات اسلامی
مورد قبول	۱	کفایت زمان اختصاص یافته برای هر یک از گام‌ها و مراحل تدوین بسته آموزشی بلوغ عاطفی مبتنی بر پایه آیات و روایات اسلامی
مورد قبول	۰/۸	کفایت بسته آموزشی بلوغ عاطفی مبتنی بر پایه آیات و روایات اسلامی
مورد قبول	۰/۸	ارزیابی کلی بسته آموزشی بلوغ عاطفی مبتنی بر پایه آیات و روایات اسلامی
مورد قبول	۰/۸۸	کل

جدول ۳. میانگین و انحراف استاندارد پیش از موزن، پس از موزن و پیگیری متغیر رفتارهای اجتماعی مطلوب و ابعاد آن به تفکیک در گروه‌های آزمایش و کنترل

متغیر	گروه	جنسیت	پیش از موزن		پس از موزن		پیگیری
			میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد	
رفتارهای اجتماعی مطلوب	آزمایش	دختر	۸۲/۶۵۰	۸/۰۲۱	۱۰۸/۱۰۰	۹/۲۱۰	۹/۳۳۲
		پسر	۸۵/۳۵۰	۴/۷۳۸	۱۱۱/۶۵۰	۹/۹۵۹	۶/۸۷۸
		کل	۸۴/۰۰	۶/۶۴۴	۱۰۹/۸۷۵	۹/۶۳۷	۸/۰۹۷
	کنترل	دختر	۸۴/۰۰	۴/۹۲۰	۸۳/۲۵۰	۵/۹۵۵	۵/۳۵۵
		پسر	۸۳/۶۵۰	۶/۷۷۶	۸۲/۵۵۰	۵/۷۵۳	۶/۸۶۹
		کل	۸۳/۸۲۵	۵/۸۴۸	۸۲/۹۰	۵/۷۹۰	۶/۲۲۰
نوع دوستانه	آزمایش	دختر	۲۴/۱۰۰	۳/۹۴۵	۳۲/۸۵۰	۵/۴۱۲	۴/۶۸۹
		پسر	۲۵/۹۵۰	۳/۴۴۰	۳۴/۶۰۰	۵/۱۸۵	۴/۱۸۳
		کل	۲۵/۰۲۵	۳/۷۷۲	۳۳/۷۲۵	۵/۳۰۵	۴/۳۹۵
	کنترل	دختر	۲۴/۸۵۰	۳/۸۴۲	۲۴/۵۵۰	۳/۵۱۶	۳/۸۲۳
		پسر	۲۲/۸۵۰	۳/۱۸۳	۲۲/۹۵۰	۳/۳۳۲	۳/۱۹۳
		کل	۲۳/۸۵۰	۳/۶۲۷	۲۳/۷۵۰	۳/۴۷۷	۳/۶۳۳
متابعت آمیز	آزمایش	دختر	۱۰/۸۵۰	۱/۸۹۹	۱۳/۲۵۰	۲/۲۶۸	۲/۰۷۷
		پسر	۱۱/۱۵۰	۲/۱۵۸	۱۳/۸۵۰	۱/۱۸۲	۱/۴۱۰
		کل	۱۱/۰۰	۲/۰۱۲	۱۳/۵۵۰	۱/۸۱۱	۱/۷۵۳
	کنترل	دختر	۱۱/۴۰۰	۱/۴۶۵	۱۱/۱۵۰	۱/۱۸۲	۱/۶۵۷
		پسر	۱۱/۹۰۰	۳/۱۹۳	۱۱/۸۰۰	۲/۵۲۵	۲/۵۱۳
		کل	۱۱/۶۵۰	۲/۴۶۵	۱۱/۴۷۵	۱/۹۷۴	۲/۱۰۶
هیجانی	آزمایش	دختر	۱۰/۹۰	۲/۱۴۹	۱۳/۳۰	۱/۸۶۶	۱/۴۳۶
		پسر	۱۰/۸۵۰	۱/۴۲۴	۱۴/۰۵	۱/۳۵۶	۱/۱۹۶
		کل	۱۰/۸۷۵	۱/۸۰	۱۳/۶۷۵	۱/۶۵۴	۱/۳۹۹
	کنترل	دختر	۱۰/۹۰	۱/۶۸۲	۱۰/۵۰۰	۱/۵۷۲	۱/۵۳۵
		پسر	۱۲/۰۰	۳/۲۱۱	۱۰/۹۰۰	۲/۲۶۸	۲/۵۱۳
		کل	۱۱/۴۵۰	۲/۵۹۱	۱۰/۷۰۰	۱/۹۳۷	۲/۰۶۵
بحرانی	آزمایش	دختر	۱۲/۷۰	۲/۲۲۶	۱۷/۵۰	۳/۴۴۱	۳/۸۷۴
		پسر	۱۳/۴۰	۲/۶۲۳	۱۷/۵۵۰	۲/۶۲۵	۲/۵۹۳
		کل	۱۳/۰۵	۲/۴۲۷	۱۷/۵۲۵	۳/۰۲۱	۳/۳۳۵
	کنترل	دختر	۱۲/۹۰	۲/۴۴۷	۱۳/۳۵۰	۲/۹۷۸	۲/۵۱۱
		پسر	۱۴/۲۵۰	۲/۷۳۱	۱۴/۳۵۰	۳/۵۷۲	۳/۴۰۷

متغیر	گروه	جنسیت	پیش‌آزمون		پس‌آزمون		پیگیری
			انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	
آزمایش	دختر	پسر	۳/۳۵۴	۳۱/۲۰	۳/۶۷۹	۳۰/۸۵۰	۴/۱۰۷
			۲/۷۷۲	۳۱/۶۰	۴/۳۸۱	۳۱/۲۵	۲/۴۶۸
			۳/۰۳۷	۳۱/۴۰	۳/۹۹۸	۳۱/۰۵	۳/۳۵۰
ناشناس	دختر	پسر	۲/۵۲۳	۲۳/۷۰	۲/۸۴۸	۲۳/۳۵۰	۲/۵۶۰
			۱/۸۴۳	۲۲/۵۵۰	۲/۰۶۴	۲۲/۴۵۰	۲/۲۸۲
			۲/۲۷۸	۲۳/۱۲۵	۲/۵۲۳	۲۲/۹۰	۲/۴۳۶
کنترل	دختر	پسر	۳/۳۵۴	۳۱/۲۰	۳/۶۷۹	۳۰/۸۵۰	۴/۱۰۷
			۲/۷۷۲	۳۱/۶۰	۴/۳۸۱	۳۱/۲۵	۲/۴۶۸
			۳/۰۳۷	۳۱/۴۰	۳/۹۹۸	۳۱/۰۵	۳/۳۵۰

لویین استفاده شده است. نتایج، در جدول شماره ۵ آورده شده است.

همان‌طور که در جدول شماره ۵ دیده می‌شود، پیش‌فرض لویین مبنی بر برابری واریانس‌ها در گروه‌ها در همه متغیرهای پژوهش شامل رفتارهای اجتماعی مطلوب و مؤلفه‌های این متغیر در هر سه مرحله پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری در جامعه رد نشده و باقی‌مانده است. لذا این پیش‌فرض تأیید می‌شود (همه سطوح معنی‌داری بزرگ‌تر از ۰/۰۵ است).

با توجه به نتایج سطوح معناداری به‌دست‌آمده از متغیر پژوهش رفتارهای اجتماعی مطلوب و مؤلفه‌های آن که بزرگ‌تر از ۰/۰۵ بود ($P > 0/05$)، توزیع داده‌های تمام متغیرها نرمال بود. لذا استفاده از آنالیز واریانس اندازه‌های تکرار شده در داده‌های پژوهش بلامانع بود. این در حالی بود که نتایج آزمون موچلی در بررسی پیش‌فرض یکنواختی کوواریانس‌ها بیانگر آن بود که واریانس تفاوت‌ها در بین سطوح متغیر وابسته به‌صورت معنی‌داری متفاوت است؛ بنابراین پیش‌فرض کرویت رعایت نمی‌شود. در این شرایط باید از اصلاح افسیلین گرین‌هاوس گیسر^۱ استفاده شود؛ بنابراین برای تفسیر نتایج آزمون اثرهای درون‌آزمودنی‌ها از این آماره استفاده شد ($P < 0/05$).

در ادامه، به بررسی فرضیه‌های این پژوهش پرداخته می‌شود:

همان‌گونه که در جدول شماره ۳ مشاهده می‌شود: در هر دو جنس دختر و پسر، میانگین نمرات رفتارهای اجتماعی مطلوب و ابعاد آن در گروه آزمایش یا بسته آموزش بلوغ عاطفی مبتنی بر پایه آیات قرآنی و روایات اسلامی در مراحل پس‌آزمون و پیگیری، افزایش بیشتری نسبت به گروه کنترل دارد.

در پژوهش حاضر با توجه به برابر بودن نمونه‌ها در هر دو گروه، نیاز مبرم به رعایت پیش‌فرض‌های تحلیل نبود. با وجود این، بدلیل افزایش دقت نتایج آماری، برای بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها با استفاده از آزمون شاپیرو-ویلکز با توجه به نتایج سطوح معناداری به‌دست‌آمده از متغیرهای پژوهش که بزرگ‌تر از ۰/۰۵ بود ($P > 0/05$)، داده‌های تمام متغیرها نرمال بود. به‌منظور بررسی برابری انحراف معیار (واریانس‌ها) از آزمون لویین استفاده شد. نتایج حاصل از اجرای این پیش‌فرض در مورد نمرات متغیرهای این پژوهش در جدول ۴ آمده است.

همان‌طور که در جدول شماره ۴ مشاهده می‌شود، فرض صفر مبنی بر نرمال بودن توزیع نمرات متغیرهای رفتارهای اجتماعی مطلوب و ابعاد آن در مرحله پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری باقی است یعنی توزیع نمرات نمونه نرمال و همسان با جامعه است و کجی و کشیدگی حاصل اتفاقی است (سطوح معنی‌داری بزرگ‌تر از ۰/۰۵ می‌باشد).

هدف از بررسی پیش‌فرض برابری واریانس‌ها، بررسی مساوی بودن واریانس‌های گروه‌هاست. بدین منظور از آزمون

1. Greenhouse-Geisser

جدول ۴. آزمون شاپیرو ویلکز جهت ارزیابی نرمال بودن توزیع نمرات متغیرهای پژوهش به تفکیک دو گروه و دو جنس در سه مرحله پژوهش

متغیر	گروه	جنسیت	پیش آزمون		پس آزمون		پیگیری
			آماره	معنی داری	آماره	معنی داری	
رفتارهای اجتماعی مطلوب	آزمایش	دختر	۰/۹۶۶	۰/۵۷۹	۰/۹۵۵	۰/۴۵۶	۰/۹۳۹
		پسر	۰/۹۲۱	۰/۱۱۲	۰/۹۲۹	۰/۱۲۵	۰/۹۴۲
		کل	۰/۹۶۷	۰/۶۸۵	۰/۹۵۶	۰/۱۳۲	۰/۹۷۶
کنترل	کنترل	دختر	۰/۹۶۲	۰/۵۸۵	۰/۹۲۳	۰/۱۱۴	۰/۹۷۴
		پسر	۰/۹۵۶	۰/۴۶۷	۰/۹۶۷	۰/۶۹۷	۰/۹۴۹
		کل	۰/۹۶۵	۰/۲۴۶	۰/۹۷۰	۰/۳۶۳	۰/۹۷۷
نوع دوستانه	آزمایش	دختر	۰/۹۶۷	۰/۶۸۶	۰/۹۳۶	۰/۲۰۶	۰/۹۲۳
		پسر	۰/۹۷۷	۰/۸۸۸	۰/۹۲۱	۰/۱۱۱	۰/۹۰۹
		کل	۰/۹۷۱	۰/۳۸۸	۰/۹۷۷	۰/۵۸۴	۰/۹۶۸
کنترل	کنترل	دختر	۰/۹۷۰	۰/۷۴۶	۰/۹۵۷	۰/۴۷۹	۰/۹۸۴
		پسر	۰/۹۶۱	۰/۵۶۸	۰/۹۳۸	۰/۲۱۸	۰/۹۶۵
		کل	۰/۹۸۱	۰/۷۲۳	۰/۹۷۰	۰/۳۶۷	۰/۹۷۴
متابعت آمیز	آزمایش	دختر	۰/۹۶۵	۰/۶۵	۰/۹۳۲	۰/۱۱۹	۰/۹۲۱
		پسر	۰/۹۸۹	۰/۸۹۹	۰/۹۲۳	۰/۱۱۵	۰/۹۱۹
		کل	۰/۹۷۵	۰/۳۹۳	۰/۹۸۱	۰/۶۰۵	۰/۹۶۵
کنترل	کنترل	دختر	۰/۹۲۶	۰/۱۲۸	۰/۹۶۱	۰/۵۹۹	۰/۹۴۵
		پسر	۰/۹۶۴	۰/۶۲۱	۰/۹۶۳	۰/۶۰۸	۰/۹۵۱
		کل	۰/۹۴۰	۰/۰۵۴	۰/۹۵۵	۰/۱۱۴	۰/۹۵۱
هیجانی	آزمایش	دختر	۰/۹۶۲	۰/۵۸۱	۰/۹۲۳	۰/۱۱۴	۰/۹۶۴
		پسر	۰/۹۲۴	۰/۱۱۶	۰/۹۳۳	۰/۱۹۹	۰/۹۲۱
		کل	۰/۹۶۰	۰/۱۶۴	۰/۹۶۸	۰/۶۸۷	۰/۹۵۲
کنترل	کنترل	دختر	۰/۹۵۵	۰/۳۸۹	۰/۹۱۸	۰/۰۹۱	۰/۹۳۷
		پسر	۰/۹۶۶	۰/۶۷۸	۰/۹۲۲	۰/۱۰۸	۰/۹۳۸
		کل	۰/۹۴۸	۰/۰۶۳	۰/۹۴۵	۰/۰۵۹	۰/۹۴۷
بحرانی	آزمایش	دختر	۰/۹۳۳	۰/۱۷۵	۰/۹۶۲	۰/۶۰۵	۰/۹۵۷
		پسر	۰/۹۷۲	۰/۸۰۳	۰/۹۰۹	۰/۰۶	۰/۹۵۴
		کل	۰/۹۷۲	۰/۴۲۳	۰/۹۴۵	۰/۰۵۹	۰/۹۴۷
کنترل	کنترل	دختر	۰/۹۲۹	۰/۱۴۵	۰/۹۲۳	۰/۰۶۳	۰/۹۲۹
		پسر	۰/۹۵۴	۰/۴۳۷	۰/۹۱۲	۰/۰۵۴	۰/۹۲۴
		کل	۰/۹۴۱	۰/۰۵۳	۰/۹۵۷	۰/۱۱۸	۰/۹۶۷
آزمایش	آزمایش	دختر	۰/۹۰۸	۰/۰۵۲	۰/۹۲۶	۰/۱۳۰	۰/۹۱۸
		پسر	۰/۹۸۲	۰/۹۵۳	۰/۹۳۱	۰/۱۶۴	۰/۹۲۹
		کل	۰/۹۵۲	۰/۰۸۹	۰/۹۴۸	۰/۰۶۶	۰/۹۴۵
کنترل	کنترل	دختر	۰/۹۳۱	۰/۱۵۵	۰/۹۴۴	۰/۲۸۵	۰/۹۴۹
		پسر	۰/۹۳۰	۰/۱۵۱	۰/۹۰۹	۰/۰۶۱	۰/۹۲۵
		کل	۰/۹۷۵	۰/۵۸۱	۰/۹۵۵	۰/۱۰۹	۰/۹۵۷

جدول ۵. آزمون لون جهت ارزیابی پیش فرض برابری واریانس‌های نمرات متغیرهای پژوهش

پیش‌آزمون		پس‌آزمون		پیش‌آزمون		مراحل پژوهش
معنی داری	F	معنی داری	F	معنی داری	F	متغیرها
۰/۰۷۴	۲/۴	۰/۰۵۹	۲/۹۵	۰/۲۴۸	۱/۴	رفتارهای اجتماعی مطلوب
۰/۵۶۸	۰/۶۷۸	۰/۳۰۱	۱/۲۴	۰/۷۰۶	۰/۴۶۷	نوع دوستانه
۰/۱۳۸	۱/۸۹	۰/۴۸۸	۰/۴۸۶	۰/۰۷۵	۲/۳۹	متابعت آمیز
۰/۱۹۵	۱/۸۶	۰/۷۵۵	۰/۰۹۸	۰/۰۸۱	۲/۲۵	هیجانی
۰/۰۷۶	۲/۳۸	۰/۳۷۷	۱/۰۵	۰/۷۳۹	۰/۴۲۱	بحرانی
۰/۵۲۷	۰/۴۰۳	۰/۴۱۹	۰/۶۲	۰/۳۹۹	۰/۹۹۷	ناشناس

از تفاوت‌های فردی در متغیر رفتارهای مطلوب اجتماعی به تفاوت بین دو گروه در سه مرحله پژوهش مربوط است که این مقدار معنی‌دار است؛ اما نتایج نشان داده است که اثر اصلی جنسیت و اثر تعاملی گروه و جنسیت در این متغیر معنی‌دار نبوده است ($p > 0.05$).

نتایج جدول شماره ۶ با توجه به معنی‌دار بودن اثر مرحله، حاکی از آن است که بین میانگین پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری نمرات متغیر رفتارهای مطلوب اجتماعی در گروه‌های آزمایش و گروه کنترل تفاوت معناداری وجود دارد ($p < 0.001$) و نتایج نشان داده است که برابر با ۰/۷۸۶ یا ۷۸/۶ درصد

جدول ۶. نتایج تحلیل واریانس با اندازه‌گیری‌های مکرر متغیر رفتارهای اجتماعی مطلوب در دانش‌آموزان (پسر و دختر) دوره دوم متوسطه در گروه‌های آزمایش و کنترل

متغیر	منبع	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	معنی‌داری	اندازه اثر	توان آماری
رفتارهای اجتماعی مطلوب	اثر زمان	۹۲۶۵/۱۵۸	۲	۴۶۳۲/۵۷۹	۲۶۹/۱۰۳	۰/۰۰۱	۰/۷۸	۱
		۹۲۶۵/۱۵۸	۱/۷۶	۵۲۶۳/۴۶۰	۲۶۹/۱۰۳	۰/۰۰۱	۰/۷۸	۱
		۹۲۶۵/۱۵۸	۱/۸۷	۴۹۵۴/۸۴۲	۲۶۹/۱۰۳	۰/۰۰۱	۰/۷۸	۱
		۹۲۶۵/۱۵۸	۱	۹۲۶۵/۱۵۸	۲۶۹/۱۰۳	۰/۰۰۱	۰/۷۸	۱
رفتارهای اجتماعی مطلوب	اثر زمان * گروه	۹۶۲۱/۴۰۸	۲	۴۸۱۰/۷۰۴	۲۷۹/۴۵۰	۰/۰۰۱	۰/۷۸۶	۱
		۹۶۲۱/۴۰۸	۱/۷۶	۵۴۶۵/۸۴۲	۲۷۹/۴۵۰	۰/۰۰۱	۰/۷۸۶	۱
		۹۶۲۱/۴۰۸	۱/۸۷	۵۱۴۵/۳۵۹	۲۷۹/۴۵۰	۰/۰۰۱	۰/۷۸۶	۱
		۹۶۲۱/۴۰۸	۱	۹۶۲۱/۴۰۸	۲۷۹/۴۵۰	۰/۰۰۱	۰/۷۸۶	۱
رفتارهای اجتماعی مطلوب	اثر زمان * جنسیت	۷۱/۱۵۸	۲	۳۵/۵۷۹	۲/۰۶۷	۰/۱۳	۰/۰۲۶	۰/۴۲۰
		۷۱/۱۵۸	۱/۷۶	۴۰/۴۲	۲/۰۶۷	۰/۱۳	۰/۰۲۶	۰/۴۲۰
		۷۱/۱۵۸	۱/۸۷	۳۸/۰۵	۲/۰۶۷	۰/۱۳	۰/۰۲۶	۰/۴۲۰
		۷۱/۱۵۸	۱	۷۱/۱۵۸	۲/۰۶۷	۰/۱۳	۰/۰۲۶	۰/۴۲۰
رفتارهای اجتماعی مطلوب	اثر زمان * جنسیت	۴/۲۷۵	۲	۲/۱۳۸	۰/۱۲۴	۰/۸۸۳	۰/۰۰۲	۰/۰۶۹
		۴/۲۷۵	۱/۷۶	۲/۴۲۹	۰/۱۲۴	۰/۸۸۳	۰/۰۰۲	۰/۰۶۹
		۴/۲۷۵	۱/۸۷	۲/۲۸۶	۰/۱۲۴	۰/۸۸۳	۰/۰۰۲	۰/۰۶۹
		۴/۲۷۵	۱	۴/۴۷۵	۰/۱۲۴	۰/۸۸۳	۰/۰۰۲	۰/۰۶۹

اثر بخشی بسته آموزشی بلوغ عاطفی مبتنی ...

در جدول شماره ۷ نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس با اندازه‌های مکرر جهت بررسی اثرات بین گروهی در مؤلفه‌های رفتارهای مطلوب اجتماعی آمده است.

نتایج جدول شماره ۷ نشان می‌دهد که در بررسی اثرات بین گروهی در اندازه‌های مکرر نشان داد که میانگین نمرات ابعاد رفتارهای مطلوب اجتماعی در دو گروه به صورت کلی تفاوت معنی داری دارد ($p < 0/001$). نتایج نشان داده است که ۵۲ درصد از تفاوت‌های فردی در بعد رفتارهای نوع دوستانه، ۱۰/۱ درصد در بعد رفتار متابعت آمیز، ۲۴/۹ درصد در بعد رفتارهای هیجانی و ۱۶/۷ درصد در بعد رفتارهای بحرانی و ۵۶/۱ درصد در رفتارهای ناشناس به تفاوت معنی دار بین دو گروه در سه مرحله پژوهش مربوط است؛ اما نتایج نشان داده است که اثر اصلی جنسیت و اثر تعاملی گروه و جنسیت در همه این ابعاد

معنی دار نبوده است ($p > 0/05$). با انجام آزمون تعقیبی بونفرونی مشخص شد که بین نمرات پس‌آزمون و پیگیری در گروه‌های کنترل و هر یک از گروه‌های آزمایش اختلاف معناداری وجود دارد ($p < 0/001$)؛ به عبارت دیگر آموزش بلوغ عاطفی مبتنی بر پایه آیات قرآنی و روایات اسلامی در مرحله پس‌آزمون و پیگیری نسبت به پیش‌آزمون، میانگین نمرات رفتارهای مطلوب اجتماعی و مؤلفه‌های آن را در دو گروه آزمایش افزایش داده است و اثرات آموزش‌ها در مرحله پیگیری نیز باقی مانده است. نتایج اما نشان داده است که در گروه آزمایش دختران میانگین نمرات کلی رفتارهای مطلوب اجتماعی و در گروه آزمایش پسران در رفتارهای مطلوب هیجانی در مرحله پیگیری نسبت به پس‌آزمون، انتظار مورد منفی می‌رود ($p < 0/05$).

جدول ۷. نتایج تحلیل اثرات بین گروهی در آزمون تحلیل واریانس با اندازه‌گیری‌های مکرر ابعاد رفتارهای مطلوب اجتماعی در گروه‌های آزمایش و کنترل

مؤلفه‌ها	اثرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	معنی‌داری	اندازه اثر	توان آماری
نوع دوستانه	گروه	۳۱۵۳/۷۵	۱	۳۱۵۳/۷۵	۸۲/۴	۰/۰۰۱	۰/۵۲	۱/۰۰۰
	جنسیت	۳/۷۵	۱	۳/۷۵	۰/۰۹۸	۰/۷۵۵	۰/۰۰۱	۰/۰۶۱
	گروه × جنسیت	۱۶۰/۰۷	۱	۱۶۰/۰۷	۴/۱۸	۰/۰۵۴	۰/۰۵۲	۰/۵۲۴
	خطا	۲۹۰۸/۷۷	۷۶	۳۸/۲۷				
متابعت آمیز	گروه	۷۳/۷۰۴	۱	۷۳/۷۰۴	۸/۴۹	۰/۰۰۵	۰/۱۰۱	۰/۸۲۱
	جنسیت	۵/۷۰۴	۱	۵/۷۰۴	۰/۶۵۷	۰/۴۲	۱/۰۰۹	۰/۱۲۶
	گروه × جنسیت	۰/۰۲۸	۱	۰/۰۲۸	۰/۰۰۴	۰/۹۴۸	۰/۰۰۱	۰/۰۵
	خطا	۶۵۹/۴۵	۷۶	۸/۶۸				
هیجانی	گروه	۲۰۱/۶۶۷	۱	۲۰۱/۶۶۷	۲۵/۱۹	۰/۰۰۱	۰/۲۴۹	۰/۹۹۹
	جنسیت	۱۳/۰۷	۱	۱۳/۰۷	۱/۶۳	۰/۲۰۵	۰/۰۲۱	۰/۲۴۳
	گروه × جنسیت	۰/۶	۱	۰/۶	۰/۰۷۵	۰/۷۸۵	۰/۰۰۱	۰/۰۵۸
	خطا	۶۰۸/۴	۷۶	۸/۰۰۵				
بحرانی	گروه	۲۸۱/۶۷	۱	۲۸۱/۶۷	۱۵/۲۸	۰/۰۰۱	۰/۱۶۷	۰/۹۷۱
	جنسیت	۱۲/۱۵	۱	۱۲/۱۵	۰/۶۵۹	۰/۴۱۹	۰/۰۰۹	۰/۱۲۹
	گروه × جنسیت	۲۸/۰۱۷	۱	۲۸/۰۱۷	۱/۵۲	۰/۲۲۱	۰/۰۲	۰/۲۲۳
	خطا	۱۴۰۱/۱	۷۶	۱۸/۴۴				
ناشناس	گروه	۱۹۶۶/۵۳۸	۱	۱۹۶۶/۵۳۸	۹۷/۰۹	۰/۰۰۱	۰/۵۶۱	۱/۰۰۰
	جنسیت	۱۱/۷۰۴	۱	۱۱/۷۰۴	۰/۵۷۸	۰/۴۴۹	۰/۰۰۸	۰/۱۱۷
	گروه × جنسیت	۲۷/۳۳۸	۱	۲۷/۳۳۸	۱/۳۵	۰/۲۴۹	۰/۰۱۷	۰/۲۰۹
	خطا	۱۵۳۹/۲۱۷	۷۶	۲۰/۲۵				

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر باهدف طراحی و تدوین بسته آموزشی بلوغ عاطفی مبتنی بر پایه آیات قرآنی و روایات اسلامی و تعیین اثربخشی این آموزش بر رفتارهای مطلوب اجتماعی دانش آموزان متوسطه دوم شهر اصفهان انجام شد. از یافته‌های پژوهش در مرحله کیفی بسته آموزشی بلوغ عاطفی مبتنی بر پایه آیات قرآنی و روایات اسلامی تدوین شد. با توجه به نظر ده نفر از صاحب‌نظران علوم تربیتی و کارشناسان روان‌شناسی اسلامی این مداخله از روایی مطلوب برخوردار بود. با توجه به اینکه مداخله‌ای که در راستای آموزش بلوغ عاطفی مبتنی بر پایه آیات قرآنی و روایات اسلامی باشد، تاکنون تدوین نشده است؛ به علت فقدان پژوهشی تا این لحظه در زمینه آموزش بلوغ عاطفی مبتنی بر پایه آیات قرآنی و روایات اسلامی بر رفتارهای مطلوب اجتماعی امکان مقایسه نتایج با سایر مطالعات و تحقیقات انجام‌شده پیشین و بحثی پیرامون علل احتمالی تفاوت یا تشابه در نتایج به‌دست‌آمده با سایر تحقیقات انجام‌شده امکان‌پذیر نیست؛ اما در زمینه پژوهش‌های مرتبط در چند سال گذشته در بررسی بلوغ عاطفی (۱۴، ۱۶، ۱۵، ۳۲) و در تحلیل متون اسلامی، همسو با این پژوهش به مؤلفه‌های مشترکی برای رشد عاطفی و راهبردهای تربیتی مطرح در پژوهش حاضر اشاره کرده‌اند (۱۹، ۲۲، ۲۴، ۲۳، ۲۶). این بسته آموزشی یک برنامه کوتاه‌مدت ساختاریافته و دارای دستورالعمل بوده، در ده جلسه جهت ارتقای رفتارهای اجتماعی مطلوب دانش آموزان، به اجرا گذاشته شد. نتایج نشان داد که آموزش بلوغ عاطفی مبتنی بر آیات قرآنی و روایات اسلامی در هر دو جنس اثربخشی یکسانی بر رفتارهای مطلوب اجتماعی دانش آموزان متوسطه دوم داشته و نیز اثرات آموزش‌ها تا فاصله دو ماه از خاتمه جلسات در مرحله پیگیری نه‌تنها نتایج باقی بود بلکه بهبود بهتری را نشان داد. این یافته با نتایج پژوهش‌های پیشین از جمله پژوهش برهمن و موسیووند (۲۶)،

رفیعی پور و همکاران (۱۴)، وصیله (۳۳)، کهزاد و سعیدی (۲۲)، زیدکووا و همکاران (۲۵)، جوی و متئو (۱۶)، رافیدالی (۱۲) و کران سایمونز و همکاران (۱۵) که اثربخشی تربیتی بر آموزه‌های دینی و باورهای مذهبی بر متغیرهای وابسته دیگر را گزارش کرده‌اند؛ به‌نوعی همسویی نشان می‌دهد. همچنین، بر اساس نتایج به‌دست‌آمده، رفتارهای مطلوب اجتماعی در گروه دختران و بعد رفتارهای مطلوب هیجانی در گروه پسران تأثیر آموزش‌ها در مرحله پیگیری نسبت به پس‌آزمون افزایش بیشتری داشته است. در تبیین این یافته باید گفت که دختران به لحاظ جنسیتی از عاطفه و احساسات بیشتری برخوردار هستند و نیازشان به هم‌صحبتی و محبت‌های کلامی بیشتر از پسران است. همسو با این یافته پژوهش زیلابی (۳۴) و بهزادمنش و همکاران (۴) در بررسی‌های خود تأثیر مثبت آموزش را بر شکل‌گیری و رشد رفتارهای اجتماعی مطلوب، تأیید کرده‌اند. از این‌رو، با آموزش و مباحثه گروهی، بروز رفتارهای اجتماعی مطلوب از طریق آگاهی دادن به شخص، تمرین کردن و الگودهی در هر سن و سالی کاربرد دارد. نوجوانان قادرند در صورت لزوم، رفتارهای پیچیده و متوالی را تمرین کرده، مورد تقلید قرار دهند. طبق نتایج اکثر تحقیقات انجام‌شده، از مهم‌ترین دلایل بروز رفتارهای نابهنجار، نداشتن مهارت‌های اساسی برای کنترل این رفتارها، عدم آگاهی از مهارت‌های برقراری ارتباط مطلوب و نیز سست بودن اعتقادات دینی و مذهبی است (۳۵، ۲۱). با توجه به نتایج این پژوهش می‌توان چنین تبیین کرد که دلیل تأثیرگذاری آموزش بلوغ عاطفی مبتنی بر آیات قرآنی و روایات اسلامی این است که بخشی از کمبودها و نقصان مهارت‌ها را جبران می‌کند و فرد را به مهارت‌های ویژه تسلط بر هیجانات و مدیریت عواطف آگاه می‌کند (روم: ۵۴؛ الفصلا/۳۴). در برنامه آموزشی، افزایش رفتارهای اجتماعی مطلوب از طریق تغییر شناخت‌های معیوب و همچنین غنی‌سازی اعتقادات دینی مراجعین انجام‌گرفته

اثر بخشی بسته آموزشی بلوغ عاطفی مبتنی ...

و تغییرات رفتاری به دنبال تغییرات شناختی ایجاد شده، به وجود می‌آید که سبب افزایش رفتارهای اجتماعی مطلوب شده است. از سویی، بر اساس آیات قرآنی و روایات اسلامی چون فطرت انسان مبتنی بر خوبی و نیکی است (روم/۳۰ و رعد/۲۸) اگر فرایند بسته آموزشی به گونه‌ای تنظیم شود که شخص به فطرت الهی و هسته درونی وجودی‌اش نزدیک شود، بی‌شک تمایل به خوبی و رفتار مطلوب در او ایجاد می‌شود و از سویی دیگر، خداوند یاد خود را مایه آرامش دل‌ها و اطاعتش را موجب کاهش پریشانی‌های عاطفی و ناامنی‌های روانی انسان‌ها می‌داند (بقره/۲۶۲) که در درمان توحیدی وقتی مراجع با مبدأ هستی ارتباط صمیمانه پیدا می‌کند، این اعتقاد و ارتباط با خدا تأثیر عمیقی بر عواطف و شناخت‌ها، رفتار و عملکرد آنان می‌گذارد (جلسه پنجم)؛ به‌طور کلی، پژوهش‌ها نشان داده‌اند که باورها و ارزش‌های دینی وقتی درونی شوند و فرد آن‌ها را به‌طور واقعی و اصیل بپذیرد، این ارزش‌های دینی بیش از سایر روش‌ها توانایی ایجاد وحدت‌بخشی شخصیت و رفع انحرافات را به همراه دارد. آموزش مهارت‌های بلوغ عاطفی از طریق آموزش‌های مناسب در زمینه تعالیم و باورهای دینی قادر است فرد را به سوی کمال و رشد و در نتیجه سلامت روان هدایت کند؛ چون کسی که می‌تواند هوای نفسانی خویش را کنترل و نیازهای روانی و هیجانی‌اش را تنظیم کند و مسئولیت اعمال خود را بپذیرد و به اخلاقیات پایبند باشد، می‌تواند فرمان الهی را اطاعت کند. پس بلوغ عاطفی متغیر کلیدی و مهمی در باره‌ی نگرش دینی محسوب می‌شود. نتایج این پژوهش با پژوهش یگانه (۲۰۱۳)، مبنی بر رابطه نداشتن جهت‌گیری مذهبی با بلوغ عاطفی، ناهم‌سو است (۳۶)؛ بنابراین، بهتر است این مسئله در پژوهش‌های بعدی دقیق‌تر بررسی شود. در تبیین نتایج به‌دست‌آمده همچنین می‌توان گفت بلوغ عاطفی به معنای توانایی پاسخ‌گویی به محیط به شیوه‌ای مناسب برای رفتار و آگاهی از زمان عمل، با توجه به شرایط و فرهنگ

جامعه‌ای است که فرد در آن زندگی می‌کند؛ بنابراین فردی که به بلوغ عاطفی رسیده، تحت تأثیر تغییرات منفی در خودش قرار نمی‌گیرد، می‌تواند واقع‌بینانه فکر کند و خود را به‌عنوان ثابت‌کننده احساسی هم در فکر و هم در رفتار درک کند و این موارد در نهایت به افزایش رفتارهای مطلوب اجتماعی آن‌ها کمک می‌کند (۷). در واقع در جلسات آموزشی بلوغ عاطفی مبتنی بر پایه آیات قرآنی و روایات اسلامی، نگاه جدید و مثبت شرکت‌کنندگان نسبت به دنیا، نوع‌دوستی (حجرات/۱۳؛ اسراء/۷۰)، محبت و مهربانی، همدلی، احترام، صبر (بقره، ۲۵۰؛ حکمت، ۴۶۰)، انصاف، عدل (مائده/۸؛ حکمت، ۴۸)، توانمندی، هوش و مسئولیت‌پذیری نسبت به دیگران (آل عمران/۱۳۴) و همچنین اتحاد اندیشه و عمل، خدانشناسی و خودشناسی، الگوی بارزی در تربیت اسلامی است که هم هدف و هم روش، برای تربیت و رساندن انسان و اجتماع به کمال مطلوب است. مطالعه حاضر نشان داد که آموزش بلوغ عاطفی مبتنی بر آیات قرآنی و روایات اسلامی می‌تواند الگوی مفیدی برای بهبود رفتارهای مطلوب اجتماعی تلقی گردد.

پیشنهادها و محدودیت‌ها

یکی از عمده محدودیت‌هایی که پژوهش حاضر با آن روبه‌رو بود، برای سنجش متغیر رفتارهای مطلوب اجتماعی پرسشنامه خودسنجی به کار گرفته شد؛ بنابراین، در پژوهش‌های آتی برای سنجش دقیق‌تر توصیه می‌شود که از روش‌های چندگانه سنجش مانند مصاحبه و مشاهده استفاده شود و داده‌های حاصل ترکیب گردد. نهایت با توجه به نتایج به‌دست‌آمده می‌توان به آموزش و پرورش پیشنهاد داد که در مدارس متوسطه مداخلات دینی به‌ویژه مشاوره‌های گروهی آموزش بلوغ عاطفی مبتنی بر آیات قرآنی و روایات اسلامی به‌منظور ارزیابی زمینه‌های بالقوه رفتارهای ناپه‌نجا و انحرافی در جهت رفع مسائل معنوی و رشد دینی دانش‌آموزان متوسطه دوم

دینی در انسجام و کنترل اجتماعی، کاهش رفتارهای ناپه‌نچار و انحرافی، ایجاد یک نظام فکری مشترک و اصلاح جامعه و تغییر افکار ناسالم استفاده نمایند، به‌گونه‌ای که باورهای دینی می‌توانند نوجوانان را به‌سوی کمال و تعالی و در نتیجه سلامت روانی و جسمی و نهایتاً سلامت اجتماعی هدایت کنند.

در طی مراحل رشد و آموزش نحوه مقابله با آن‌ها ارائه گردد. همچنین با توجه به تأثیر انکارناپذیر مذهب بر سلامت روانی- اجتماعی سیاست‌گذاران اجتماعی و مسئولین نظام آموزشی می‌توانند از راهبردهای این بسته آموزشی در برنامه‌ریزی سلامت روان جامعه دانش‌آموزی و تقویت باورهای مذهبی و

References

The Holy Quran

1. Ibn Manzur, Muhammad bin Makram. Arabes Tong. Beirut: Dar Al-Fikr, 1414BC, p.468.
2. Sharif Razi, Muhammad bin Al-Hussein. Nahj al-Balagha. Qom: Hejrat, 1414 AH, P. 112.
3. Carlo G, Randall, BA. The development of a measure of prosocial behaviors for late adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*. 2002;31: 31-44.
4. Behzadmanesh S, Javadian S, Zareei Mahmodabadi H. Survey the Effect of Cognitive Behavioral Group Therapy to Improve Prosocial Behavior of High School Female Students in City of Yazd. *Socialworkmag*. 2016; 5(3):31-40. (Persian)
5. Mollahoseini AH, Madi MA, Sajadian I. Effectiveness of Favorable Academic Social Behaviors Training on the Academic Self- Handicapping and Academic Stress of Secondary High School Male Students. *medical journal of mashhad university of medical sciences*. 2021;63(6):2197-2209. (Persian)
6. McKinley M, Carlo G. Two sides of the same coin? The relations between prosocial and physically aggressive behaviors. *Journal of Youth and Adolescence*, 2009;36:337-349.
7. Damari B, Emami Razavi S H, Hajebi A, Elahi E. The Pro-Social Behaviors: Necessity of the Promotion of Social Health of Iranians. *Sjsph*. 2021;19 (2):123-136. (Persian)
8. Eisenberg N, Fabes RA. Prosocial development. In Damon W. (Series ed.) and Eisenberg, N. (Vol. ed.), *Handbook of Child Psychology, Vol. 3: Social, Emotional, and Personality Development (5th edn.)*. Wiley, New York. 2006; pp.701-778.
9. Zhou Q, Eisenberg N, Losoya SH, Fabes RA, Reiser M, Guthrie IK, et al. The Relations of parental warmth and positive expressiveness to children's empathy-related responding and social functioning: A longitudinal study. *Child Development*, 2002; 73(3):893-915.
10. Biswas S. A Study on Emotional Maturity of Students of Higher Secondary School. *International Journal of Innovative Research in Engineering & Multidisciplinary Physical Sciences*. 2018;6(4):6-11.
11. Rifqiawati I, Saputri YA, Oktaviani H, Nurrohmah S, Handayani TA. The Students' Emotional Maturity and Learning Motivation through Distance Learning During Covid-19 Outbreak.,. *Journal Scientific Statement*. 2021;1(1).
12. Rafeedali E. Influence of self-concept and emotional maturity on leadership Behavior of secondary schools Heads in Kerala, India. *European Journal of Education Studies*. 2017;8(11):11-19.
13. Rai D, Khanal YK. Emotional Intelligence and Emotional Maturity and their relationship with Academic Achievement of College Students in Sikkim. *International Journal of Education and Psychological Research*. 2017;6(2):1-5.
14. Rafiepoor A, Farhad Tuski L, Yarahmadian M, Farahani S, Dabiri S. Predicting Social, Emotional and Academic Adjustment of Shahed School Students Based on Emotional Maturity and Distress Tolerance. *Military Psychology*. 2021;12(46):41-56. (Persian)
15. Kiran Saimons S, Nath Dutta A Dey S. Effect of emotional maturity on self- concept of adolescents – a study. *International Journal of Advanced Research (IJAR)*. 2017;4(12): 2215-2222.
16. Joy M, Mathew A. Emotional Maturity and General Well-Being of Adolescents. *Journal of Pharmacy*. 2018;8(5):01-06.
17. Sharma B. Adjustment and emotional maturity among first year college students. *Pakistan journal of social and clinical psychology*. 2014;10(2):32-37.
18. Saeedi GB, Mahmoudi AH, Sarjalouni F. Researching the education of emotions from the perspective of Imam Ali (AS), thesis. Master's degree, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Islamic Azad University, Central Tehran Branch. 2012.
19. Hashminiya M. Desirable social behavior in Alevi education and way of life. *Farhangian University, Scientific Quarterly Journal of Research in History Education*. 2019;1(3):44.
20. Ebrahimi T, Shahroudi MR, Sadeghpour HK. Principles of teaching based on verses and traditions. *Pouyesh in Humanities Education*. 2018;4(12):13-30. (Persian)
21. Shirzad A, kaviyani M. Ways to strengthen the motivation for good behavior in Quranic verses and Islamic traditions. *Revelatory Ethics*. 2020;9(2):59-80. (Persian)
22. Kohzad F, Saeedi GB. The role of emotional behaviors in the Islamic education of children from the perspective of the Qur'an and Sunnah, non-governmental master's thesis, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Islamic Azad University,

- Central Tehran Branch. 2014. (Persian)
23. Bhutto BA, Qavami S, Heydarifar M. A comparative study of the educational methods of the great Prophet (pbuh) from the perspective of the Quran and Sunnah, public master's degree Jamia Al-Mustafa Al-Alamiya University - Faculty of Theology and Islamic Studies. 2009. (Persian)
 24. Motiei MH, Naderi I. The role of emotional behaviors in the Islamic upbringing of children and adolescents from the perspective of the Qur'an and Hadith. Dar al-Hadith Scientific and Cultural Institute. 2008. (Persian)
 25. Zidkova R, Glogar P, Polackova Solcova I, PvanDijk J, Kalman M, Tavel P, Malinakova, K. Spirituality, Religious Attendance and Health Complaints in Czech dolescents. International Journal of Environmental Research and Public Health. 2020;17(7):23-39.
 26. Brahman M, Moosivand M. Relationship between Social Competence, Heresy and School Welfare: The Mediating Role of Adolescents' Emotional and Moral Maturity in Schools. Educational Psychology. 2021;17(59):175-212. (Persian)
 27. Makarem Shirazi N. Interpretation of growth. Tehran: Dar Al-Kutub Al-Islamiyyah. 2012.
 28. Cory G, Cory MS, Kalan P, Russell M. Theory and practice of counseling and psychotherapy – Hardcover Corey, Gerald. Translated by Baqer Sanai, Tehran: Ba'ath. 2021. (Persian)
 29. Gall M, Walter B, Joyce G. Educational Research: an Introduction; Vol. 1, 1 st Ed., Tranlated by: Ahmadreza Nasr, Hamidreza Arizi, Mahmoud Abolghasemi et al; Tehran :University of Shahid Beheshti Publishing 2008; P. 616. (Persian)
 30. Kajbaf MB, Sajadian I, Nouri A. Examining the factor structure, validity and reliability of the Prosocial Tendencies scale among students. Journal of Evolutionary Psychology. 2010; 21(38):110-118. (Persian).
 31. Amirpour B, Derakhshan N, Mohammady F. Investigating Tendency to Pro-Social Behaviors in the Context of Individual Development in Red Crescent and Non-Member Students. Journal of Social-Economic Development Studies. 2023;1(1):177-199. (Persian)
 32. Kalaiselvan S, Maheswari K. A study on emotional maturity among the post graduate students. Journal of Humanities and Social Science. 2016;21(2):32-34.
 33. Wasila C. Explaining the basics of the principles and methods of emotional education based on the teachings of the Qur'an, master's thesis on the history of philosophy, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Isfahan Islamic Azad University (Khorasgan). 2015. (Persian)
 34. Zila0i P. The effect of moral intelligence training on desirable social behaviors of elementary school students in Flowerjan schools in Isfahan city. Master's Thesis of Educational Sciences, Farhangian University of Isfahan. 2019. (Persian)
 35. Omidian M, Taherifard A. The Investigation into the Effectiveness of Group Counseling by Means of Monotheistic Integrated Therapy on the Male Prisoners' Adaptation. Studies in Islam and Psychology. 2015;8(15):127-144.
 36. Yeganeh T. The relationship religious orientation with emotional maturity and self-regulation in adolescents. Tabriz: Tabriz University; 2013. (Persian)

The Effectiveness of the Educational Package of Emotional Maturity Based on Quranic Verses and Islamic Narrations on the Desirable Social Behaviors of Secondary School Students

Sajjad Mohammadi¹, Ahmad Sadeghian^{2*}, Aboalghasem Asi Mozneb³, Saeed Vaziri⁴

Abstract

Purpose: The present research was conducted with the aim of designing and compiling an educational package of emotional maturity based on Quranic verses and Islamic narrations and the effectiveness of its teaching on the desirable social behaviors of secondary school students.

Materials and methods: This study was a research design was quasi-experimental with pretest-posttest and control group with two-month follow-up. The population of this study included all the male and female students of the second grade of high school in Isfahan city in 2022-2023. The research sample includes 80 students (40 boys and 40 girls) selected by multi-stage random sampling and divided into two groups (20 experimental and 20 control) for girls and two groups (20 experimental and 20 control) for boys. The experimental group underwent 10 sessions of 90-minute face-to-face emotional maturity group therapy based on Quranic verses and Islamic traditions; But control group received no intervention and remained in the waiting list. The ratio of Content Validity Index (CVI) of the training package was determined by experts and the expert agreement was equal to 0.88. The control group did not receive any training. The amount of desirable social behaviors of the participants in this research was measured by Carlo et al.'s Desirable Social Behavior Questionnaire (2005). Data analysis was performed using of repeated measures and multivariate covariance analysis with SPSS 24.

Findings: The results showed that emotional maturity training based on verses and narrations was effective in increasing desirable social behaviors and its dimensions (anonymous, altruistic and collective, emotional, responsive and critical) in male and female students, and the effects of the training in the follow-up phase as well. remained ($P < 0.01$). Also, the group of boys who received training in the follow-up phase compared to the post-test were better than the girls in the experimental group only in improving emotional behaviors ($P < 0.01$).

Conclusion: It can be concluded that teaching emotional maturity based on Quranic verses and Islamic narrations can lead to an increase in desirable social behaviors of secondary school students.

Keywords: Emotional maturity, Quranic verses and Islamic narrations, Desirable social behaviors.

1. Ph.D. student of Counseling, Counseling Department, Yazd Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran

Mohammadisajjad65@gmail.com

2*. Corresponding author. Assistant Prof, Department of Quranic and Hadith Sciences, Yazd Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran

ahmadsadeghian31@yahoo.com

3. Assistant Prof, Department of Quranic and Hadith Sciences, Yazd Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran

Mozneb1@iauyazd.ac.ir

4. Assistant Prof, Department of Educational Sciences, Yazd Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran

s.vaziri@iauyazd.ac.ir